

**ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В АСПЕКТІ
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПІВ НОРМОТВОРЧОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ
ВИКОНАННЯ ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

У статті досліджується питання впливу принципів нормотворчості на діяльність Президента України, зокрема специфіка дії принципу оперативності, системності, науковості та плановості. За результатами автором зроблено висновок стосовно особливості виконання у процесі нормотворчості Президента України відповідних принципів, а також надано пропозиції щодо шляхів удосконалення діяльності глави держави у напрямку дотримання принципів нормотворчості та забезпечення їх виконання іншими суб'єктами владних повноважень.

Ключові слова: нормотворча діяльність Президента України, принципи нормотворчості, принцип оперативності, системності, науковості та плановості.

Берназюк Я. О. Правотворческая деятельность Президента Украины в аспекте соблюдения принципов нормотворчества и обеспечения их выполнения другими субъектами властных полномочий.

В статье исследуется вопрос влияния принципов нормотворчества на деятельность Президента Украины, в частности специфика действия принципа оперативности, системности, научности и плановости. По результатам автором сделан вывод об особенностях выполнения в процессе нормотворчества Президента Украины соответствующих принципов, а также даны предложения относительно путей усовершенствования деятельности главы государства в направлении соблюдения принципов нормотворчества и обеспечения их выполнения другими субъектами властных полномочий.

Ключевые слова: нормотворческая деятельность Президента Украины, принципы нормотворчества, принцип оперативности, системности, научности и плановости.

Bernaziuk I. A. Rule-making activities of the President of Ukraine in the aspects compliance of the principles of the rule-making and enforcement their of other public authorities.

This article explores the question influence principles of rulemaking activities on the President of Ukraine, including the specifics of the principle of efficiency, systematic, scientific and planning. In consequence to the author concludes about the features in the implementation of the President of Ukraine rulemaking relevant principles and given the suggestions on the ways improvement of activity the Head of State in compliance with the principles of rulemaking and standards of other public authorities.

Keywords: Rule-making activities of the President of Ukraine, the principles of rule-making, the principle of efficiency, systemic, scientific and planning.

Досліджуючи питання нормотворчої діяльності Президента України, ми не можемо оминати увагою питання принципів нормотворчості як у цілому, так і у тій частині, що стосується глави держави, оскільки така діяльність безумовно здійснюється не хаотично, а упорядковано, на підставі відповідних ціннісних орієнтирів (узагальнених керівних вимог).

Для нашого дослідження найбільший інтерес становлять не питання окремих принципів нормотворчості, а з'ясування їх впливу на нормотворчість Президента України та суб'єктів його нормопроектного забезпечення. У зв'язку з цим, першочерговим завданням цієї роботи є виділити та дослідити принципи, що є характерними переважно для нормотворчості Президента України, а також принципи, використання яких главою держави має певну специфіку з огляду на його конституційний статус, функції та повноваження.

Принципи нормотворчої діяльності неодноразово ставали предметом ґрунтованих наукових досліджень як вітчизняних, так і іноземних авторів. Тією чи іншою мірою їх досліджували українські вчені Ю. Глушенко, О. Євсєєв, Л. Легін, Д. Мазур, М. Савчин, М. Фігель, В. Шутович та багато інших, а також іноземні науковці, зокрема С. Алексєєв, Г. Веллінгтон, Д. Керімов та Ю. Тихоміров.

Свої дослідження в окресленій сфері вчені досить часто спрямовували на певну вузьку проблематику. Так, Л. Легін вивчав принципи нормотворчості у контексті системного підходу до законодавчого забезпечення [1, с. 7], М. Савчин – з метою вивчення конституційних механізмів подолання політичних криз [2, с. 136], науковець юридичного факультету Єльського університету

Г. Веллінгтон – у напрямку доведення того, що необхідність використання базових принципів у нормотворчості витікає із загальної людської моральності [3, с. 243].

Безумовно, на Президента України безпосередній вплив мають усі принципи нормотворчості, проте існує певна специфіка їх врахування та використання, що зумовлено, у першу чергу, його конституційним статусом та функціями, а також наявними нормотворчими повноваженнями.

Одним з основних в нормотворчості Президента України є принцип оперативності, який характерний йому як нікому іншому з суб'єктів нормотворчої діяльності та зобов'язує забезпечувати якнайшвидше реагування шляхом видання та реалізації актів правотворчості на процеси, що відбуваються в суспільстві, державі і світі та потребують безпосереднього втручання глави держави.

Український вчений Д. Мазур робить висновок про те, що оперативність правотворчості (своєчасність видання актів правотворчості) є необхідною умовою ефективності правового регулювання, в процесі якого важливо передбачати суспільні процеси, як позитивного так і негативного характеру, що народжуються у суспільстві, та своєчасно на них реагувати [4, с. 42].

Ми вважаємо, що принцип оперативності у нормотворчій діяльності глави держави досягається, у першу чергу, за рахунок єдиноначальності, яка характерна для такого суб'єкта владних повноважень як Президент України та передбачає його самостійність у прийнятті більшості рішень та відповідно виданні або ініціюванні прийняття актів правотворчості.

Слід зазначити, що такі загальні принципи нормотворчості як колегіальність або принцип політичного плюралізму, ми вважаємо, безпосередньо не стосуються нормотворчої діяльності Президента України. Разом з тим, ці принципи мають бути дотримані у діяльності колегіальних суб'єктів нормопроектного забезпечення Президента України, зокрема Ради національної безпеки та оборони України, а також консультативно-дорадчих органів глави держави.

Близьким до принципу оперативності, на думку, В. Перепелюка, є принцип ефективності, який зумовлює необхідність під час нормотворчості негайно відгукуватися на потреби суспільства [5, с. 25].

Ми вважаємо, що оперативність нормотворчості Президента України може бути підвищена шляхом зміни існуючого на сьогодні порядку підготовки актів правотворчості глави держави, згідно з якою, як правило, спочатку за спеціальною багатоетапною процедурою готується доручення Кабінету Міністрів України розробити відповідний акт, надалі Уряд передоручає це завдання декільком центральним органам виконавчої влади, які після розробки та узгодження з іншими суб'єктами направляють проект акта для подальшої роботи до Адміністрації Президента України. Набагато ефективніше було б розробляти акт силами спеціальних органів нормопроектного забезпечення глави держави та перед підписанням цього акта Президентом України направляти його для оперативного опрацювання та надання пропозицій до визначених центральних органів виконавчої влади.

Важливим для нормотворчості Президента України повинен бути принцип системності, який передбачає комплексне нормативне вирішення складних питань суспільно-політичного життя, у першу чергу, шляхом одночасної розробки та прийняття низки нормативних актів прямої дії, спрямованих на досягнення основної мети.

Як зазначено у Концепції удосконалення законодавства Республіки Білорусь, ефективність правового регулювання значно підвищується у разі розробки та прийняття нормативних актів «пакетом», оскільки це дозволяє збільшити кількість норм прямої дії, зменшуючи величину відсилочних норм та загальну чисельність нормативних актів [6].

На нашу думку, принцип системності може бути більш ефективно використаний у нормотворчості Президента України у випадку створення дієвої системи суб'єктів нормопроектного забезпечення діяльності глави держави, функціонування належного механізму реалізації, в тому числі контролю за реалізацією, стратегічних та розпорядчих актів Президента України, а також максимально повного використання всього об'єму його нормотворчих повноважень, які дозволяють безпосередньо впливати на нормотворчість Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та всіх інших суб'єктів нормотворчості в державі.

Також слід зазначити, що з принципом системності пов'язаний принцип виконуваності, який, на думку російських вчених, відображає необхідність враховувати у нормотворчій діяльності весь спектр фінансових, кадрових, організаційних та юридичних умов, наявність яких дозволяє акту набрати чинності та бути реалізованим [7, с. 253].

Одним з найбільш важливих принципів нормотворчості глави держави також є принцип науковості. Як свого часу писав С. Алексєєв, наука відіграє велику роль у процесі нормотворчості [8, с. 308].

Ми погоджуємося з науковцями, які вважають, що особливе значення для підвищення якості проектів нормативних актів має врахування досягнень науки, прогнозування наслідків прийняття рішення, врахування пропозицій науковців і фахівців-практиків [9, с. 28].

У свою чергу, О. Копиленко стверджує, що саме наукові засади розвитку законодавства дають змогу подолати труднощі, суперечності, уникнути законодавчих помилок, більш впевнено й результативно просуватися в сучасне поле цивілізованого правового життя [10, с. 515].

М. Рачинська у цьому ж контексті зазначає, що науковість застосовується для того, щоб загальнообов'язкові правила поведінки, втілені у нормативних актах відповідних учасників правотворчості, не викликали жодних сумнівів у легітимності їх форми і змісту [11, с. 294].

На думку М. Фігель, принцип науковості має використовуватися для того, щоб за його допомогою акт нормотворчості максимально і повно відповідав назрілим потребам суспільного розвитку, а також його об'єктивним закономірностям [12, с. 22].

Ми погоджуємося з О. Богачовою, яка вважає, що вдосконалення законотворчості неможливе поза її науковим забезпеченням з боку експертів, консультантів, визнаних фахівців з тієї чи іншої галузі права [13, с. 2].

Свою позицію щодо нерозривності нормотворчого процесу з наукою Л. Горбунова обґрунтовує тим, що нормотворча діяльність пов'язана з інтеграцією, синтезом і розвитком положень, встановлених законодавцем, а ця діяльність є видом науково-дослідницької роботи, що вимагає серйозного, вдумливого і відповідального до неї відношення, а також залучення провідних науковців [14, с. 111].

О. Скрипнюк та В. Федоренко виокремлюють таку складову частину принципу науковості як проведення комплексних правових досліджень проблем теорії та практики нормопроектної діяльності глави держави, а також юридичної природи результатів такої діяльності, об'єктивованих у актах Президента України [15, с. 39].

Досить слушною видається позиція О. Євсєєва, який обґрунтовує те, що принцип науковості у нормопроектній діяльності Президента України може бути зведений до трьох ключових моментів, а саме, з'ясування основоположних завдань та чіткому визначенні перспективних цілей, які повинні бути досягнуті актом у визначений проміжок часу; відпрацювання методів, засобів та форм, за допомогою яких вказані завдання можуть бути найбільш ефективно вирішені; здійснення вибору конкретних юридичних процедур, застосування яких повинно дати досягнення бажаного результату [16, с. 69].

На сьогодні Президентом України нормативно встановлено, що наукові установи залучаються до підготовки проектів законів та інших документів законодавчої ініціативи [17], матеріалів для щорічних послань Президента України до Верховної Ради України [18], а також до проведення концептуального опрацювання і наданні висновків стосовно проектів указів та розпоряджень Президента України [19].

Ми вважаємо, що використання принципу науковості в нормотворчій діяльності глави держави може бути підвищено шляхом забезпечення більш повного використання наукових можливостей всіх суб'єктів нормопроектного забезпечення діяльності Президента України, в тому числі Національного інституту стратегічних досліджень та Національної академії державного управління, а також ширшого залучення наукових установ та окремих науковців до розробки та опрацювання всіх видів проектів актів Президента України. Принцип науковості також може гарантуватися наявністю у Президента України фактично необмеженого права створювати консультативно-дорадчі органи та відповідно залучати до їх діяльності провідних та найфаховіших спеціалістів у тій чи іншій сфері науки, які з огляду на престижність такої роботи будуть максимально повно втілювати свої наукові напрацювання в проектах актів правотворчості глави держави.

Наступний з принципів нормотворчості Президента України, які ми досліджуємо, є принцип плановості, який зумовлює необхідність завчасного упорядкування нормотворчого процесу шляхом визначення назви, виду та суті актів, які передбачається видати (прийняти), особливості процедури розробки, виконавців та термінів.

Особливість цього принципу полягає в тому, що з одного боку він конфліктує з принципом оперативності, з іншого – він є запорукою дотримання принципів системності та науковості, які безумовно вимагають від суб'єкта владних повноважень виділення значного періоду часу для

організації розробки, узгодження та наукового обґрунтування пакетів актів нормотворчості. Тобто, принцип плановості тісно пов'язаний із сутністю самого нормотворчого процесу, який вимагає чітких та спланованих дій стосовно підготовки, видання, набрання чинності та реалізації актів правотворчості.

Ми погоджуємося з В. Шутовичем, який обґрунтовує те, що однією з основних проблем забезпечення допоміжними органами Президента України його нормотворчої діяльності є відсутність уніфікованого підходу до підготовки планів нормопроектних робіт [20, с. 77].

На нашу думку, планування правотворчої діяльності Президента України повинно включати в себе також перегляд актів глави держави.

Слід зазначити, що проведений нами аналіз чинних актів Президента України дає підстави стверджувати про наявність десятків указів та розпоряджень, які підлягають перегляду з ряду причин. До таких обставин, зокрема можна віднести відновлення в 2010 році дії первісної редакції Конституції України [21], а також прийняття законів України, які врегульовують правовідносини, що до цього визначалися актами глави держави.

Таким чином, дотримання принципу плановості зобов'язує органи нормопроектного забезпечення Президента України розпочати системну роботу щодо перегляду указів Президента України, які видані протягом 1991–1999 років, а також в наступні періоди, та регулюють економічні відносини (у тому числі указів Президента України, що прийняті на підставі пункту 4 Перехідних положень Конституції України, згідно з якими Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України мав право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами).

Ми погоджуємося з позицією К. Алданової, яка вважає, що до планування нормотворчості повинні долучатися провідні науково-правові установи, що дозволило б спрямовувати відповідну ініціативу у цивілізоване русло, даючи йому певний напрям в межах науково обґрунтованого підходу [22, с. 164].

Необхідність планування в нормотворчій діяльності Президента України процесу підготовки проектів законів, пов'язано з тим, що одним з найбільш ефективних нормотворчих повноважень глави держави, які дозволяють належним чином виконувати всі його конституційні функції, є використання права суб'єкта законодавчої ініціативи, в тому числі внесення на розгляд парламенту проектів законів і пропозицій до прийнятих у першому читанні законів, а також використання таких властивих лише главі держави форм реалізації права законодавчої ініціативи як внесення пропозиції до прийнятих в цілому законів, що використовується разом із застосуванням права вето, а також визначення невідкладним проекту закону, внесеного будь-яким суб'єктом законодавчої ініціативи.

Слід зазначити, що відповідно до статті 93 Конституції України право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президенту України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України. Разом з тим, проведений нами аналіз показав неоднакову інтенсивність реалізації цього повноваження різними суб'єктами. Так, протягом 2012 року було внесено на розгляд парламенту всього 3119 проектів законів та постанов, з яких народними депутатами – 2680, Кабінетом Міністрів України – 400, Президентом України – 36 та Національним банком України – 3 проекти акта.

Таким чином, нормопроектне забезпечення Президента України потребує удосконалення як в частині підвищення якості роботи суб'єктів, що здійснюють діяльність у відповідній сфері (Адміністрація Президента України, Апарат Ради національної безпеки та оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень та інші), так і в частині запровадження обов'язкового планування їх нормопроектної роботи.

Слід зазначити, що планування урядової нормотворчості здійснюється відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» [23], згідно з яким Кабінету Міністрів України доручено запровадити єдину систему планування, координації та контролю за нормотворчістю органів виконавчої влади. Так, орієнтовний план законопроектної роботи Уряду на 2013 рік передбачає розробку 71 проекту законів, з яких на виконання доручень Президента України – 3, доручень Верховної Ради України – 10 та решта на виконання власних рішень [24]. Свого часу парламентом також затверджувався Перспективний план законодавчих робіт Верховної Ради України, який включав у себе як вже внесені проекти законів, так і ті, що потребують підготовки суб'єктами права законодавчої ініціативи [25].

Водночас на сьогодні в Адміністрації Президента України не існує усталеної практики планування підготовки законопроектів, які можуть бути внесені главою держави на розгляд парламенту.

Крім Адміністрації Президента України, вбачається за доцільне запровадження планування законопроектної роботи в Апараті Ради національної безпеки і оборони України, оскільки згідно з установленим порядком Апарат готує лише проекти перспективних та поточних планів роботи Ради [26]. До планування підготовки проектів законів можуть бути залучені також працівники Національного інституту стратегічних досліджень і Національної академії державного управління при Президенті України, радники Президента України, що є авторитетними фахівцями у різних сферах суспільно-політичного життя та, як правило, мають досвід законопроектної діяльності.

Висновки:

1. На діяльність Президента України безпосередній вплив мають усі принципи нормотворчості (зокрема, гуманізму, верховенства права та демократизму), проте існує певна специфіка їх дотримання та виконання, що зумовлено, у першу чергу, конституційним статусом та функціями, а також наявними у глави держави повноваженнями.

2. Для нормотворчості Президента України досить важливе значення мають такі спеціальні принципи, як оперативність, системність, науковість і плановість. При цьому існує ряд обставин, які дозволяють говорити про необхідність та можливість удосконалення використання цих принципів у діяльності глави держави з метою підвищення якості та результативності його актів правотворчості.

3. Особливість нормотворчості Президента України полягає у тому, що, по-перше, для неї порівняно з діяльністю Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України не в такій мірі характерні принципи колегіальності, плюралізму та гласності (разом з тим, ці принципи повинні застосовуватися у роботі колегіальних суб'єктів нормопроектного забезпечення Президента України); по-друге, глава держави не тільки зобов'язаний у своїй діяльності дотримуватися принципів нормотворчості, але й повинен за допомогою наявних у нього контрольних нормотворчих повноважень забезпечувати їх виконання іншими суб'єктами владних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Легін Л. М. Законодавчий процес в Україні та його вдосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Л. М. Легін. – К., 2009. – 21 с.
2. Савчин М. В. Поняття і види актів Президента України. Конституційна конфліктологія (конституційні механізми подолання політичних криз) : посібник / Г. М. Волянська, М. В. Оніщук, М. В. Савчин та ін.: За ред. М. В. Савчина, В. Л. Федоренка – К. : Ін-т громадян. сусп-ва, 2008. – С. 126–136.
3. Wellington Harry. Common Law Rules and Constitutional Double Standards: Some Notes on Adjudication (1973) / Harry Wellington // Faculty Scholarship Series, 1964. – P. 221–331.
4. Мазур Д. В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д. В. Мазур // Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2006. – 188 с.
5. Перепелюк В. Г. Конституційні процедури. Державне процесуальне право. Навчальний посібник / В. Г. Перепелюк. – Чернівці : Рута, 2004. – 345 с.
6. Указ Президента Республіки Беларусь «О Концепции совершенствования законодательства Республики Беларусь» от 10.04.2002 № 205 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bankzakonov.com/republic_pravo_by_2010/blocka7/rtf-y1m3o7/index.htm.
7. Венгерок А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгерок. – 3-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
8. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. Т. I / С. С. Алексеев. – М. : «Юридическая литература», 1981. – 363 с.
9. Заєць А. П. Роль Міністерства юстиції України у законотворчій діяльності // А. П. Заєць // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2003. – № 1. – С. 20–36.
10. Копиленко О. Л. Наукові засади розвитку законодавства / О. Л. Копиленко // Правова держава. – Вип. 17. – К., 2006. – С. 515–520.
11. Рачинська М. П. Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення : монографія / О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін.; за ред. О. В. Скрипнюка і В. Л. Федоренка // Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НАДУ, 2011. – С. 291–301.

12. Фігель М. В. Поняття принципів правотворчості та основні підходи до їх класифікації / М. В. Фігель // НУ «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Юридичні науки. – 2006. – Том 53. – С. 21–24.
13. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Богачова. – К., 2006. – 24 с.
14. Горбунова Л. М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Л. М. Горбунова // Київський національний економічний ун-т. – К., 2005. – 225 с.
15. Скрипнюк О. В. Нормотворча та нормопроектна діяльність Президента України: поняття, зміст, ключові ознаки. / О.В. Скрипнюк, В.Л. Федоренко, Ю.Г. Барабаш, Я.О. Берназюк та ін. // Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення: монографія. – К. : НАДУ, 2011. – С. 29–41.
16. Євсєєв О. П. Принципи нормотворчої та нормопроектної діяльності Президента України / О.В. Скрипнюк, В.Л. Федоренко, Ю.Г. Барабаш, Я.О. Берназюк та ін.; за ред. О.В. Скрипнюка і В.Л. Федоренка // Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення : монографія. – К. : НАДУ, 2011. – С. 68–79.
17. Про затвердження Положення про порядок роботи з законопроектами та іншими документами, що вносяться Президентом України на розгляд Верховної Ради : Указ Президента України від 30 березня 1995 року № 270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/95>.
18. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року № 314 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314/97>.
19. Про заходи щодо підготовки проектів актів Президента України та Кабінету Міністрів України: Розпорядження Президента України від 9 жовтня 1995 року № 277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/277/95-%D1%80%D0%BF>.
20. Шутович В. В. Місце і роль консультативних, дорадчих органів у системі нормопроектного забезпечення діяльності Президента України: проблеми теорії та практики / В. В. Шутович // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12). – С. 74–78.
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10>.
22. Алданова К. Ю. Деякі питання правосуб'єктності суб'єктів права законодавчої ініціативи / К. Ю. Алданова // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 163–170.
23. Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 лютого 1999 року № 145 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145/99>.
24. Про затвердження орієнтовного плану законопроектних робіт на 2013 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/147-2013-%D1%80>.
25. Про Перспективний план законодавчих робіт Верховної Ради України п'ятого скликання: постанова Верховної Ради України від 30 листопада 2006 року № 397-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/397-16>.
26. Питання Апарату Ради Національної безпеки та оборони України: Указ Президента України від 14 жовтня 2005 року № 1446 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1446/2005>.

** Берназюк Ян Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії, теорії та конституційного права, заслужений юрист України, Радник Голови Верховної Ради України.*